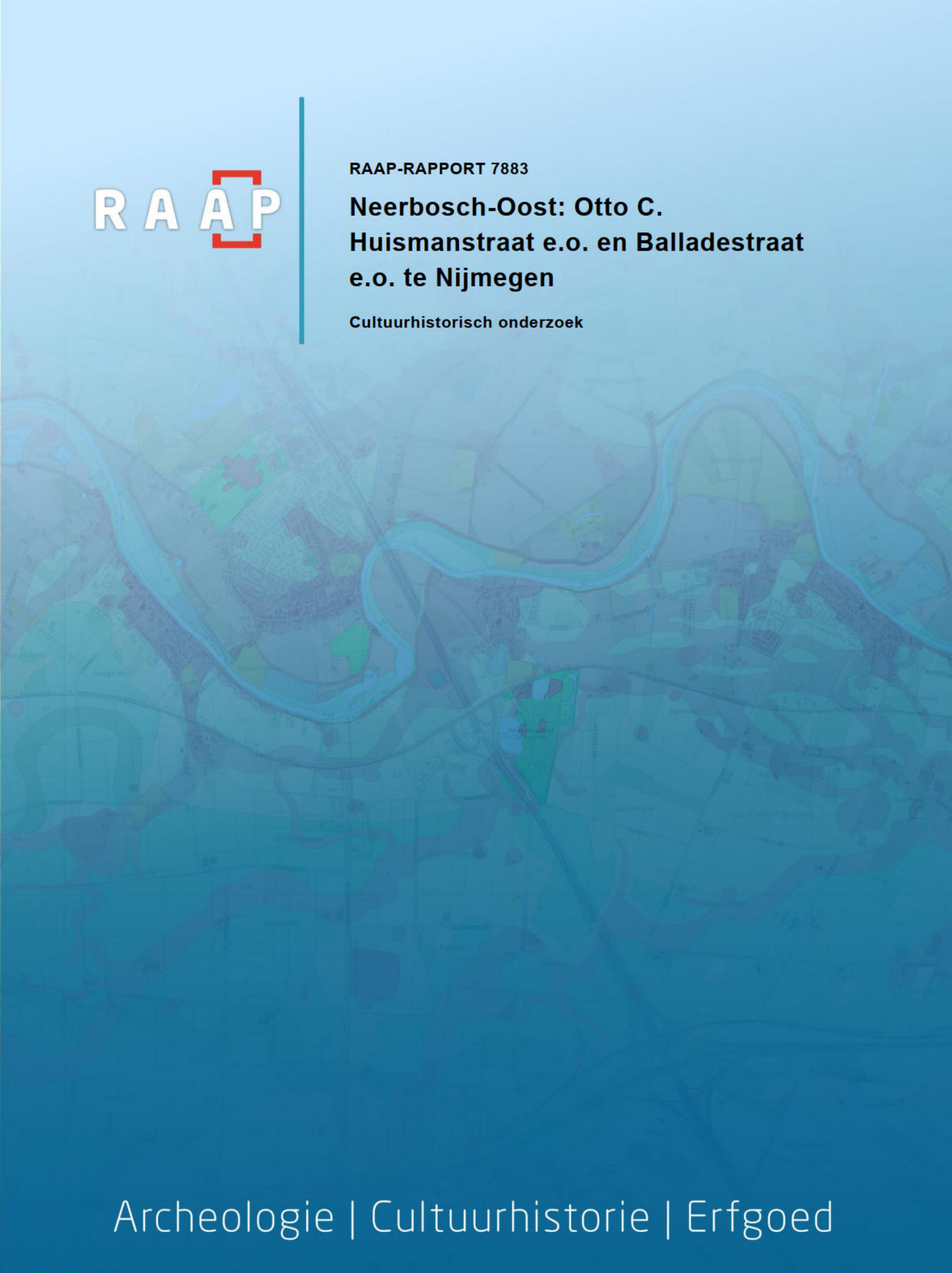
RAAP-RAPPORT 7883

Neerbosch-Oost: Otto C. Huismanstraat e.o. en Balladestraat e.o. te Nijmegen

Cultuurhistorisch onderzoek

Archeologie | Cultuurhistorie | Erfgoed

Colofon

Opdrachtgever: BOOT B.V.

Titel: Neerbosch-Oost: Otto C. Huismanstraat e.o. en Balladestraat e.o. te Nijmegen. Cultuurhistorisch onderzoek.

Versie: 20-06-2025

Auteur: [redacted]

Authorisatie: [redacted]

Projectcode: NYSK3

Bestandsnaam: RAAPrap_7883_NYSK3_20250620

ISSN: 0925-6229

RAAP
Leeuwenveldseweg 5b
1382 LV Weesp
Postbus 5069
1380 GB Weesp

Telefoon: 0294-491 500
E-mail: raap@raap.nl
Website: www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2025
RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In mei-juni 2025 heeft RAAP een cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd naar een tweetal gebieden in de woonwijk Neerbosch-Oost te Nijmegen (gemeente Nijmegen). In de betreffende onderzoeksgebieden staan langwerpige bouwblokken met maisonnettewoningen van architect R.G. Rodenburg (bouwjaar ca. 1966), gesitueerd aan binnentuinen en ander openbaar groen. De bouwblokken staan in de wijk Neerbosch-Oost die aan het einde van de wederopbouwperiode is gerealiseerd. De blokken in het westelijke onderzoeksgebied zijn eigendom van woningcorporatie Talis, die in het oostelijke gebied zijn van woningcorporatie Woonwaarts (figuur 2).

Het onderzoek had tot doel om onafhankelijk vast te stellen of er sprake is van cultuurhistorische of monumentwaarden. We onderzochten hierbij de waarden op het gebied van historische geografie, stedenbouw, architectuur en openbare ruimte.

De werkzaamheden bestonden uit een veldonderzoek, waarbij de huidige situatie is vastgelegd door middel van foto's, en archief- en literatuuronderzoek in het Regionaal Archief Nijmegen en op het Stadhuis Nijmegen. Voorliggende rapportage bevat de uitkomsten van dit onderzoek.

De dertien bouwblokken met maisonnettes in Neerbosch-Oost vormen een herkenbaar en vrij gaaf bewaard ensemble uit de late wederopbouwperiode. Op cultuurhistorisch niveau zijn diverse waarden aanwezig. De blokken illustreren de toepassing van systeembouw en de maisonnettetypologie, ingebed in een stedenbouwkundig plan dat voortkomt uit de opvattingen over volkshuisvesting tijdens de wederopbouwperiode.

Tijdens de uitwerking van dit plan werd de oorspronkelijke heldere stedenbouwkundige opzet deels losgelaten. Hierdoor ontstond op sommige plekken, waaronder ter plaatse van het onderzochte gebied, een meer gemengde en ad hoc-achtige inpassing van bebouwing dan aanvankelijk beoogd. Hoewel de orthogonale structuur grotendeels behouden bleef, raakte de stedenbouwkundige logica op diverse punten verzwakt. De strokenverkaveling langs de Balladestraat vormt hierop een positieve uitzondering en maakt de oorspronkelijke bedoelingen afleesbaar.

De samenhang met de groene binnentuinen en de relatie tot zowel laag- als hoogbouwelementen – zoals het wijkcentrum en de Nocturneflat – geven de blokken ruimtelijke en stedenbouwkundige betekenis. Tegelijkertijd zijn onderdelen aangepast of verarmd, met name bij de Talis-blokken. Toch bieden zij een representatief venster op de naoorlogse ontwikkelingen van de volkshuisvesting in Nijmegen.

Aanbevelingen

- Overweeg of (gedeeltelijke) renovatie of herontwikkeling binnen de bestaande bouwstructuur mogelijk is, met behoud van de stedenbouwkundige hoofdopzet en karakteristieke (groen)elementen. Dit geldt in het bijzonder voor de vijf in strokenbouw opgestelde en goed bewaarde Woonwaarts-blokken.
- Streef bij herontwikkeling naar behoud van de orthogonale stedenbouwkundige structuur, de principes ten aanzien van herhaling en afwisseling, de samenhang tussen bebouwing en groen en de op ritme en helderheid gebaseerde verkavelingsvormen.

- Zoek bij nieuwbouw naar mogelijkheden tot integratie of herinterpretatie van de oorspronkelijke architectonische principes, om deze herkenbaar te houden en om aan te sluiten bij de omringende architectuur.
- Zorg dat de betekenis van de hoogbouw in het wijkcentrum en die van de Nocturneflat als landmark overeind blijft.

Inhoud

Samenvatting 3
Inhoud 5
1 Inleiding 6
2 Historische context 9
2.1 Woningbouw tijdens de wederopbouw 9
2.2 Wederopbouwwijken in Nijmegen 9
2.3 Neerbosch-Oost 10
2.4 Bouwblokken Otto C. Huismanstraat e.o. en Balladestraat te Nijmegen 15
2.5 Latere wijzigingen 21
3 Huidige situatie 22
3.1 Ruimtelijke structuur 22
3.2 Architectuur 25
3.3 Openbare ruimte 27
4 Waardering 29
5 Conclusie en aanbevelingen 31
Literatuur 32
Websites/Digitale bronnen 32
Overzicht van figuren, tabellen, bijlagen en appendices 33

1 Inleiding

In mei-juni 2025 heeft RAAP een cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd naar een tweetal gebieden in de woonwijk Neerbosch-Oost te Nijmegen (gemeente Nijmegen) (figuur 1). In de betreffende onderzoeksgebieden staan langwerpige bouwblokken met maisonnettewoningen van architect R.G. Rodenburg (bouwjaar ca. 1966), gesitueerd aan binnentuinen en ander openbaar groen. De bouwblokken staan in de wijk Neerbosch-Oost die aan het einde van de wederopbouwperiode is gerealiseerd. De blokken in het westelijke onderzoeksgebied zijn eigendom van woningcorporatie Talis, die in het oostelijke gebied zijn van woningcorporatie Woonwaarts (figuur 2).

Het onderzoek had tot doel om onafhankelijk vast te stellen of er sprake is van cultuurhistorische of monumentwaarden. We onderzochten hierbij de waarden op het gebied van historische geografie, stedenbouw, architectuur en openbare ruimte.

De werkzaamheden bestonden uit een veldonderzoek, waarbij de huidige situatie is vastgelegd door middel van foto’s, en archief- en literatuuronderzoek in het Regionaal Archief Nijmegen en op het Stadhuis Nijmegen. Voorliggende rapportage bevat de uitkomsten van dit onderzoek.

Figuur 1. Aanduiding plangebied (rood) en de wijk Neerbosch-Oost (blauw). Inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Eigenaren van de woningen (beide woningcorporaties) (bron: aangeleverd door opdrachtgever).

2 Historische context

Dit hoofdstuk beschrijft de historische context van de dertien bouwblokken die onderwerp zijn van dit rapport. De bouwblokken zijn omstreeks 1966 gebouwd en staan in de zuidwesthoek van de wijk Neerbosch-Oost. Zowel de woningen als de wijk zijn ontworpen in de wederopbouwtijd (1940-1965). Dit hoofdstuk beschrijft eerst de algemene ontwikkelingen op het gebied van woningbouw in deze periode, waarna specifieker op Nijmegen, de wijk Neerbosch-Oost en de betreffende bouwblokken wordt ingegaan.

2.1 Woningbouw tijdens de wederopbouw

Bestrijding van de woningnood en herstel van oorlogsschade waren na de Tweede Wereldoorlog twee van de grootste prioriteiten in Nederland. Met behulp van wederopbouw- en uitbreidingsplannen werd daar uitvoering aan gegeven. De overheid nam hierbij de regie. Jaarlijks stelde ze woningbouwprogramma's vast en gemeenten mochten alleen bouwen met goedgekeurde plannen. De woningbouw kwam traag op gang. Om de productie op te voeren werd er gezocht naar efficiënte, systematische bouwmethoden, zoals bouwen met geprefabriceerde elementen. Mede dankzij bredere financiële steun van de overheid kwam de woningproductie in de loop van de jaren 1960 op stoom.

Nieuwe uitbreidingswijken werden doorgaans op grond van een hiërarchisch stedelijk concept als een krans rondom oude stadscentra gegroepeerd. Onderling werden zij gescheiden door wegen en/of groen. De stedenbouwkundige ontwerpen kenmerken zich door nieuwe verkavelingspatronen, ideeën over gemeenschapsvorming en een belangrijkere rol van het verkeer als ordenend principe. Kenmerkend voor de wederopbouwwijken is de menging van (middel)hoog- en laagbouw, bedoeld om variatie in het straatbeeld en diversiteit in de samenstelling en leeftijd van huishoudens te bevorderen. Hoogbouw van 6 verdiepingen of meer stond vaak aan de rand en diende om stedelijke accenten aan te brengen. De ideeën over gemeenschapsvorming, gebaseerd op de wijkgedachte, werden gebruikt als planningsmodel voor de benodigde voorzieningen als winkels, scholen en kerken. Vaak werd een deel van deze voorzieningen in een (groen) centrum ondergebracht, met de afzonderlijke woonbuurten eromheen gegroepeerd.[1]

2.2 Wederopbouwwijken in Nijmegen

Tijdens de wederopbouwperiode werd Nijmegen flink vergroot dankzij de bouw van nieuwe uitbreidingswijken aan de west-, zuid- en oostzijde van de stad. Ten grondslag hieraan lag een stedelijke langetermijnvisie: het Structuurplan van 1951. Onder leiding van ir. Siebers en ir. Fokkinga werd dit plan (evenals de ontwerpen ofwel uitbreidingsplannen voor de afzonderlijke woonwijken) ontworpen door de gemeentelijke afdeling Stedebouw. Op basis van sociaaleconomisch onderzoek werden voorspellingen gedaan over de ruimte die nodig was voor wonen, werken, verkeer en recreatie. Het plan voorzag in twee soorten woonwijken: dichtbebouwde gebieden tegen bij de bestaande stad (uitstralingsgebieden) en zelfstandige groen omzoomde wijken op de overgang van de stad naar het

[1] Blom, A. e.a. (2004). De typologie van de vroeg-naoorlogse woonwijken. Zeist.

buitengebied (satellieten). Een netwerk van hiërarchisch gestructureerde wegen moest deze wijken verbinden.[2]

Het concept van de eerder genoemde wijkgedachte was leidend voor de stedenbouwkundige en sociaal-maatschappelijke opzet van het Structuurplan. In Nijmegen werd deze gedachte gekoppeld aan die van de katholieke parochie als sociaal-maatschappelijke en religieus-organisatorische eenheid. Dat resulteerde per uitbreidingswijk in vier of vijf duidelijk te onderscheiden woonbuurten van circa vijfduizend inwoners georganiseerd rond een kerk en gemeenschapsvoorzieningen.[3]

Woningbouwverenigingen realiseerden gezamenlijk bijna de helft van de nieuwe woningen; de rest werd gebouwd door particuliere ontwikkelaars. Naast eengezinswoningen werden er voor Nijmeegse begrippen nieuwe woningtypen geïntroduceerd, zoals etagewoningen in drie tot vier lagen en duplexwoningen. Hoewel er wel geëxperimenteerd werd met systemen zoals Korrelbeton en Airey, hielden de corporaties in de jaren 1950 grotendeels nog vast aan traditionele bouwmethoden. Pas in de jaren 1960 werd op grotere schaal gebruik gemaakt van systeembouw, zoals dat van MuWi en Dura-Coignet.[4]

2.3 Neerbosch-Oost

2.3.1 De wijk als geheel

De wijk Neerbosch-Oost was in het Structuurplan van 1951 bedacht als zelfstandige, dorpse ‘satelliet’ met een lagere bebouwingsdichtheid. In 1959 liep de verwerving van de gronden, tegelijk met die voor de wijk Hazenkamp. Vanaf 1962 zou Neerbosch-Oost moeten voorzien in de behoefte aan gronden voor particuliere woningbouw.[5] Dat ging niet vlekkeloos, want in september 1960 sprak de gemeenteraad van Nijmegen over onteigening.[6]

Het eerste ontwerp kwam in 1962 gereed (figuur 3), als laatste van een totaal van negen uitbreidingswijken. De wijken uit deze laatste fase werden gekenmerkt door stroken- en stempelverkavelingen met woonpaden en semi-openbare plantsoenen, gestandaardiseerde moderne architectuur en centraal gelegen voorzieningencentra. Kwantiteit ging in deze wijken voor kwaliteit, waardoor de samenhang in ruimtelijke structuur, openbare ruimte en architectuur onder druk kwam te staan. Neerbosch-Oost kreeg uiteindelijk een hogere bebouwingsdichtheid dan voorzien, waardoor de wijk niet de “dorpse idylle” is geworden die men eigenlijk in 1951 had willen bereiken.[7]

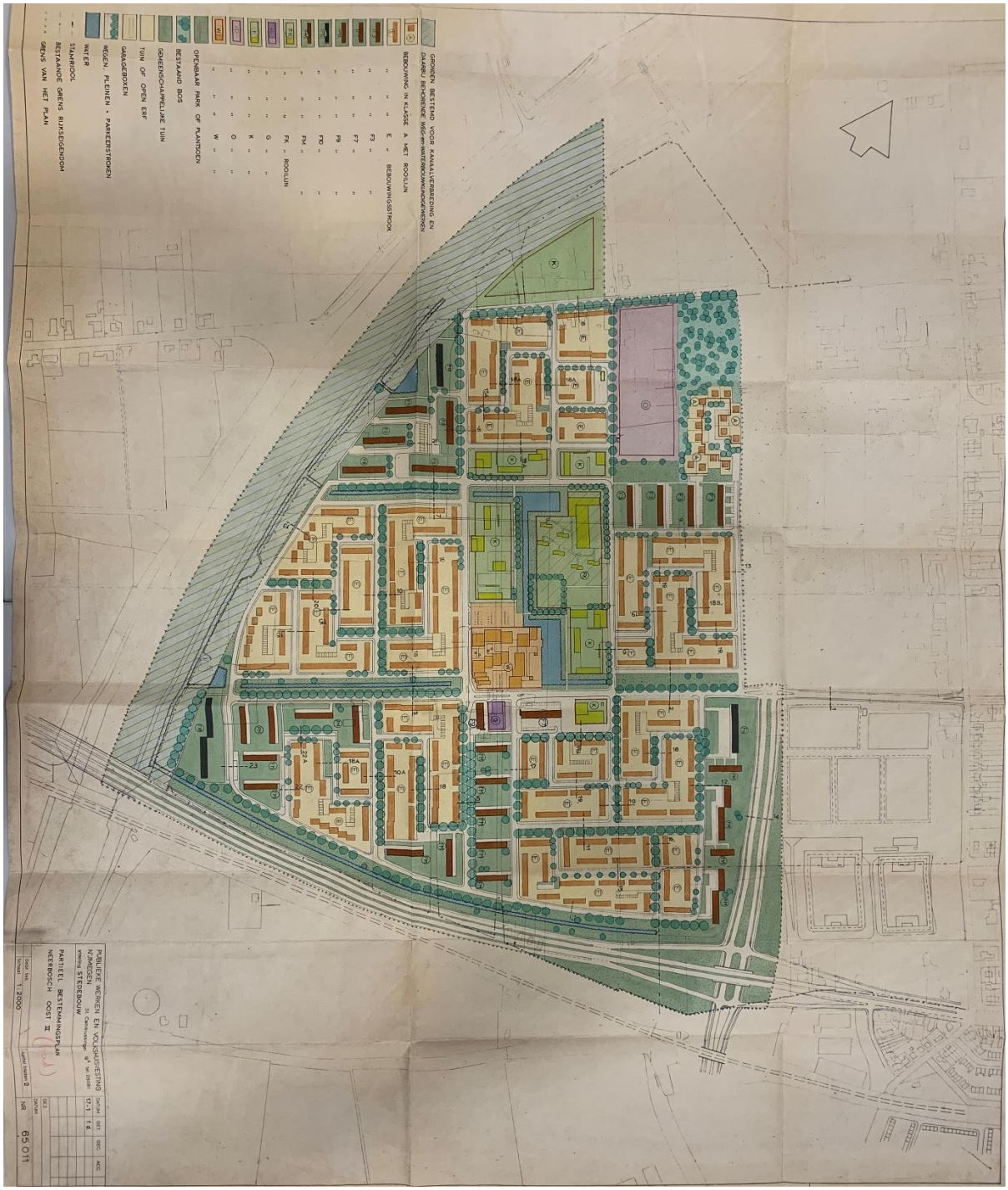
Het ontwerp van 1962 is later behoorlijk aangepast (figuur 4). Eén van de redenen was dat Rijkswaterstaat had verzocht om langs de westrand van de wijk ruimte vrij te houden voor een mogelijke toekomstige verbreding van het Maas-Waalkanaal. Ook andere delen van de wijk, met name aan de noordoostkant, bleken bij nader inzien niet met woningen te bebouwen. Ook de toekomstige verbreding van de Graafseweg speelde een rol. Er ontstonden uiteindelijk grote problemen om de exploitatiebegroting van de wijk rond te krijgen.[8] Het definitieve ontwerp laat grote veranderingen zien in onder meer de organisatie van de wegenstructuur en de opzet van het centrale hart. De van oorsprong strak georganiseerde hoven- en strokenstructuur was bovendien op veel plaatsen

[2] Van Meijel, L. (2005). Quickscan waardering naoorlogse woonwijken. Ede.
[3] Idem.
[4] Idem.
[5] Nijmeegsch Dagblad, 8 oktober 1959
[6] Nijmeegsch Dagblad, 21 september 1960
[7] Idem
[8] Regionaal Archief Nijmegen, archiefnr. 1216, inv. nrs. 2043 en 2044,

losgelaten.

Figuur 3. Ontwerp voor Neerbosch-Oost uit 1962-1963. Regionaal Archief Nijmegen, archiefnr. 1216, inv. nr. 2043.

Figuur 4. Ontwerp van Neerbosch-Oost, 1966. Regionaal archief Nijmegen, archiefnr. 1216, inv. nr. 2738-1.

De wijk heeft een voor naoorlogse woonwijken typische gridstructuur waarin alle lijnen (infrastructuur, bouwblokken en groenstructuren) haaks op elkaar staan. In de *Quickscan Waardering Naoorlogse Woonwijken* (Van Meijel, 2005) worden onderstaande uitgangspunten en kenmerken van het plan genoemd. De uitgangspunten die terug te vinden zijn in het plangebied en zijn directe omgeving, zijn schuingedrukt en onderstreept.

- vanwege de betrekkelijk bescheiden omvang is Neerbosch Oost niet als een selfsupporting wijk opgezet maar als functioneel onderdeel van het stadsdeel Nijmegen West
- het stedenbouwkundige concept van de wijkgedachte, met een opdeling in twee r.k. parochies, een strikte scheiding van functies *een overzichtelijke geleding in eenvormige woonbuurten, grootschalige bouwprogramma's en een structurerend groensysteem*
- een *functioneel rechthoekige compositie* met een centralistische opzet waarin vijf woonbuurten en stroken middelhoogbouw rondom een centrale voorzieningenstrook (scholen, wijkgebouw, winkelcentrum, bejaardenhuisvesting) zijn gegroepeerd als ware het een bloem: hierin schemert de oorspronkelijke structuur van landwegen en agrarische kavels door
- een hiërarchisch wegenpatroon met de bestaande Graafseweg (radiaal) en de nieuwe Neerbosscheweg (ringweg) op stadsniveau, de bestaande Dorpsstraat en de verlengde Molenweg met binnenring als wijkontsluiting (hartader) en hierop aansluitende *lusvormige randwegen op buurtniveau*
- een brede groene zoom die de wijk afschermt van de stadswegen en het kanaal; *het buurt- en verkavelingsgroen alsmede de waterlopen zijn structurerende elementen* in de wijkopzet
- een voor Nijmeegse begrippen hoge bebouwingsdichtheid leidt in het plan tot een *rechthoekig verkavelingpatroon* met een zo gering mogelijk straatoppervlak: *zestig procent (middel)hoogbouw in open stroken*, veertig procent rijtjes laagbouw in gesloten bouwblokken, solitaire villa's op het voormalige landgoed 't Slotje
- *middelhoogbouw in de moeilijk te exploiteren restruimten aan de randen van de wijk en vier hoogbouwflats als landmarks* bij de wijkentree, het centrum en de twee uithoeken aan de kanaalzijde
- *garages* spelen in op de toename van het autobezit: geclusterd aan hofjes bij de eengezinswoningen en in het souterrain van de middelhoogbouw
- behouden en respecteren van een fragment van de oude dorpskern Neerbosch aan de noordzijde van het plan, waarbij de oude dorpskerk ter beschikking staat aan de hervormden

In de wijk is sinds de bouw beperkt sloop/nieuwbouw en inbreiding gepleegd. Het winkelcentrum is gerenoveerd en er hebben infrastructurele wijzigingen plaatsgevonden. Hierdoor is de wijk alleen nog via de Otto C. Huismanlaan te bereiken en hebben voorheen doorgaande routes aan belang ingeboet.

2.3.2 De zuidwestelijke woonbuurt

De zuidwestelijke woonbuurt was (zoals alle woonbuurten in Neerbosch-Oost) van begin af aan bedoeld als een gemengde buurt met daarin hoog-, middelhoog- en laagbouw. In het ontwerp van 1962 was nog sprake van een duidelijke scheiding tussen deze verschillende bebouwingstypologieën en hadden de woonvelden een heldere stedenbouwkundige structuur in stempels óf stroken. Beide aspecten vervaagden later. In het ontwerp uit 1966 is sprake van meer vermenging tussen laag- en middelhoogbouw. De stroken en stempels hebben (met uitzondering van de stroken aan de oostkant) hun heldere opzet verloren. Hoewel de orthogonale structuur overeind bleef, werden in de laagbouwblokken gevelverspringingen geïntroduceerd, om lange gevelwanden te onderbreken. De centrale straat die alle blokken moest ontsluiten werd naar de rand van de wijk verplaatst. Vanwege de mogelijke toekomstige verbreding van het Maas-Waalkanaal vervielen op het meest westelijke puntje van de wijk twee middelhoogbouwblokken. Alleen de hoogbouwflat bleef hier uiteindelijk over. Alle resterende middelhoogbouw (13 blokken) werd uitgevoerd in de vorm van maisonnettewoningen; dit zijn de woningen die onderwerp zijn van deze rapportage.

Figuur 5. Wijkrand met maisonnettewoningen en hoogbouwflat (Nocturneflat) in Neerbosch-Oost (bron: Beeldbank Regionaal Archief Nijmegen)

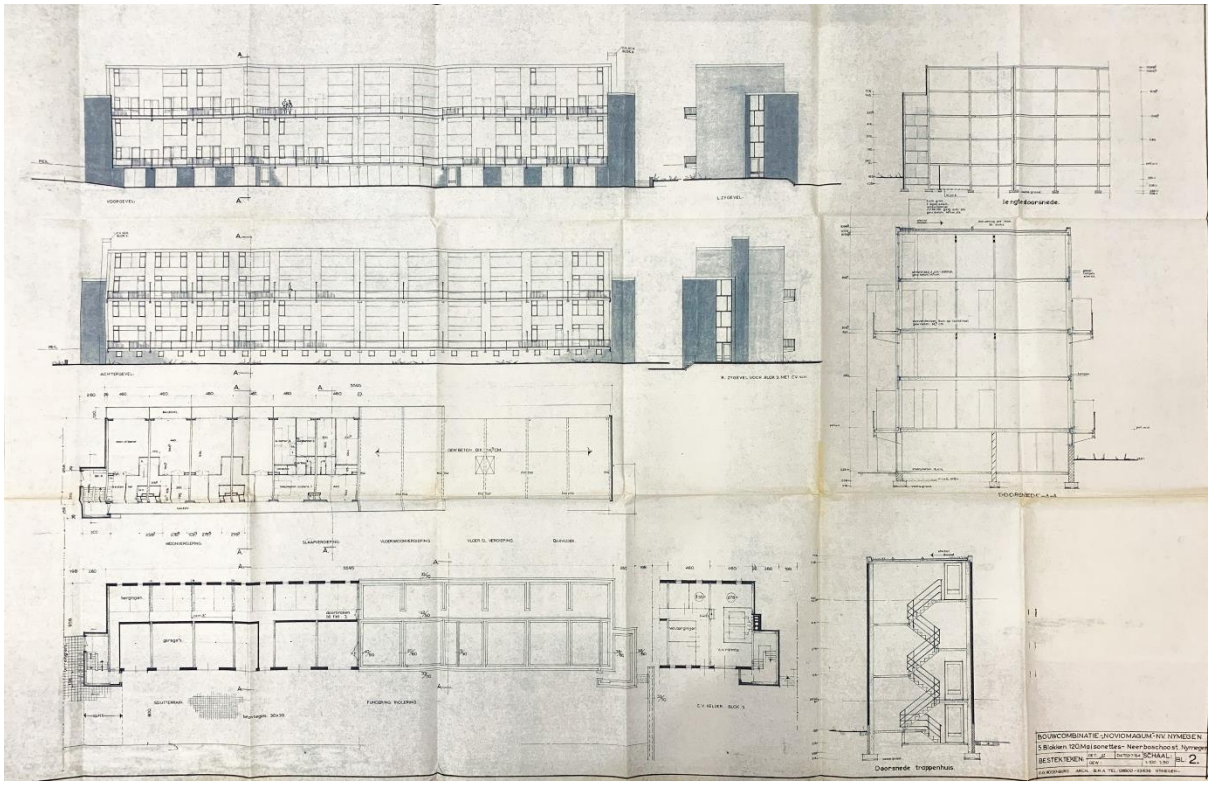
2.4 Bouwblokken Otto C. Huismanstraat e.o. en Balladestraat te Nijmegen

2.4.1 Ontwerp en realisatie

De dertien middelhoogbouwblokken werden uitgevoerd in de vorm van dubbele maisonnettewoningen met garages in de onderbouwen. Elk blok bevatte 24 identieke woningen en 12 halfverdiepte garages in de onderbouw (figuur 6) en twee sobere uitgebouwde entrees annex trappenhuizen aan beide uiteinden van het blok. Aan één uiteinde liep tevens een uitgebouwd kanaal voor de centrale verwarming.
De woningen werden uitgevoerd in zogenaamde arbeidsbesparende bouw, een vorm van systeembouw waarvoor de overheid een stimulerende financiële regeling in het leven had geroepen. Opdrachtgevers waren woningbouwvereniging “De Gemeenschap” (168 woningen) en de woningvereniging "Kolping" (144 woningen), de aannemer was bouwcombinatie ‘Noviomagum’ N.V. De architect was Roelof Geert Rodenburg (§ 2.4.4). Hij tekende het ontwerp in 1964, in 1966 ging de bouw van start. Het plan werd uitgevoerd in samenwerking met de gemeente en met advies van de Stichting Ratiobouw. De arbeidsbesparende bouw was mogelijk omdat het om een groot aantal woningen ging (312 in Neerbosch-Oost; de gemeente beloofde de aannemer dat zij elders nog eens bijna 500 woningen kon bouwen). Door het volume en de omvang van de bouwblokken kon een efficiënte ‘productiestroom’ opgezet worden, waarbij in een continue proces doorgewerkt kon worden. Hiertoe werd de gietbouwmethode ingezet waarbij vloeren en wanden zodanig glad gestort werden dat er geen stukadoors aan te pas hoefden te komen. De gevelpuien werden vooraf in elkaar gezet en op de bouwplaats met prefabpanelen gecombineerd en gemonteerd. De interne scheidingswanden in de woningen werden uit verdiepingshoge platen samengesteld die geen afwerking vereisten. Op deze manier werd voor de bouw van één woning ongeveer 700 honderd manuren geraamd, waarbij er in een tempo van ca. 1,25 woning per dag gebouwd zou worden.[9]

Rondom de blokken werden grote gemeenschappelijke binnentuinen aangelegd die vooral als kijkgroen fungeerden. Zij kregen een vrij eenvoudige inrichting met gazons, solitaire bomen en heesters.

[9] Regionaal Archief Nijmegen, achiefnr. 1054, inv. nr. 6266.

Figuur 6. Ontwerptekening voor 120 maisonnettewoningen (1966) van architect R.G. Rodenburg. Het gaat om woningen die nu van Talis zijn. De woningen van Woonwaarts kregen een iets smallere entreepartij, ook de vensterpartij daarboven zou wat smaller worden. Verder was het ontwerp identiek (bron: Regionaal Archief Nijmegen, inv. nr. 1054, archiefnr. 6266).

Figuur 7. De maisonnettewoningen van Talis gezien vanaf de Otto C. Huismanstraat omstreeks 1972. Door de kleurstelling was het ritme in de gevel voorheen groter dan nu (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen).

Figuur 8. Volgens het oorspronkelijke plan voor Neerbosch-Oost zou in elke buurt middelhoogbouw in strokenbouw neergezet worden; dit is slechts op 2 plaatsen gebeurd, waaronder binnen het onderzochte gebied langs de Balladestraat (woningen Woonwaarts) (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen).

Figuur 9. Eenvoudig ingerichte binnentuin. Heesters onttrekken de blinde gevel van de onderbouw aan het zicht. Wandelpaden ontbreken, het groen was vooral om naar te kijken (bron: Beeldbank Regionaal Archief Nijmegen).

2.4.2 Typologie: maisonnettewoning

Maisonnettes zijn gestapelde eengezinswoningen van twee etages, met vaak op de ene etage de leefruimtes en op de andere de slaapkamers. Het is een typische bouwvorm uit het midden van de 20e eeuw, toen architecten zich bezighielden met het bedenken van vernieuwende concepten voor (gestapelde) woningbouw. In Nederland werd dit woningtype tijdens de wederopbouw vaak toegepast, zowel in de vorm van middelhoogbouw (twee gestapelde maisonnettes) als hoogbouw (tot wel zes of zeven gestapelde maisonnettes). De woningen werden ontsloten via galerijen of portieken. Naast een gezamenlijk trappenhuis hadden ze een eigen interne trap die de twee verdiepingen met elkaar verbond. Bij de toepassing van galerijen zijn deze doorgaans om de andere verdieping geplaatst, omdat zo slechts één van de twee etages van buitenaf toegankelijk hoefde te zijn.

2.4.3 Bouwstijl

De onderzochte maisonnettes in Neerbosch-Oost zijn ontworpen in functionalistische stijl, die zich kenmerkt door onder meer een doelmatige, sobere en geometrische vormgeving. Ornamentiek was meestal afwezig of zeer beperkt. Als deze aanwezig was, ging het vaak om functionele elementen die een wat decoratievere vorm kregen, zoals betonelementen, tegels of bijvoorbeeld een balkonhek. Herhaling van (rechte) vormen, materialen en kleuren/contrasten in de gevels zorgde voor ritme en geleding. Dit ritme kon versterkt worden door de stedenbouwkundige opzet, bijvoorbeeld bij strokenbouw. Platte daken waren bij gestapelde bouw de norm. De vormgeving van de individuele woning was ondergeschikt aan die van het grotere gebouw.

In het geval van de maisonnettewoningen in Neerbosch-Oost bleef de ornamentiek beperkt tot de kleine tegels in grijstinten in de ruimtes tussen de gevelpuien. De prefabplaten waren oorspronkelijk

donker van kleur, evenals de balkonhekken, terwijl bewegende delen (deuren en ramen) wit waren. De gevels hadden daardoor een grotere ritmewerking dan ze nu, door onderhoudsingrepen, hebben.

2.4.4 Architect R.G. Rodenburg

Over het werkzame leven en het oeuvre van Roelof Geert Rodenburg (Steenwijk, 12 december 1907-28 mei 1984[10]) zijn maar beperkt gegevens bekend. Hij was de zoon van Dirk Rodenburg, rijksveldwachter/agent van politie, en Reindina Hania. Hij huwde op 26-jarige leeftijd met Helena Catharina Johanna de Leers (Willemstad, 10 december 1912 - 1998).[11] Uit dit huwelijk werd in 1943 een dochter geboren.[12] Hij woonde na zijn huwelijk in Elburg. Vóór 1948 verhuisde hij naar het toenmalige adres Groenewoudseweg 290[13] in Nijmegen, een pand dat hij huurde van de familie Van Ogten uit Zeist, in welk huis Rodenburg ook kantoor hield.[14] In 1966 kocht en betrok hij een bijna nieuwe hoekwoning aan de Baljuwstraat 1. Mogelijk was dat het moment van zijn pensionering. Zijn weduwe bleef daar na Rodenburgs dood wonen.
Rodenburg was betrokken bij diverse woningbouwprojecten; behalve in Neerbosch-Oost zijn er ook ontwerpen van hem bekend in de wijken Heseveld en Galgeveld. Buiten Nijmegen werkte Rodenburg onder meer in Laag Soeren[15], Enschede[16] en Axel[17].

Rodenburg heeft daarnaast intensief meegewerkt aan de wederopbouw van het tijdens de Tweede Wereldoorlog gebombardeerde centrum van Nijmegen. Hij ontwierp diverse (grote) panden met woningen, winkels, horecagelegenheden en andere commerciële ruimtes, onder meer aan het na de oorlog aangelegde Plein 1944 en belangrijke winkelstraten zoals de Augustijnenstraat, de Burchtstraat en de Broersstraat.[18]

[10] Kadastrale leggers Hatert, reeks 5, artikel 20304
[11] https://woneninnijmegen.blog/architect-rodenburg/
[12] Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, 28 december 1943
[13] Nu: Oude Groenewoudseweg 290.
[14] Kadastrale leggers Hatert, reeks 2 en 3, artikel 6991
[15] Nieuwe Haarlemsche Courant, 18 februari 1964
[16] Twentsch Dagblad Tubantia, 23 oktober 1963
[17] https://www.pzc.nl/terneuzen/tien-extra-verenigingen-krijgen-er-onderdak-markant-de-halle-in-axel-krijgt-fikse-aanbouw~ad150b19/
[18] Idem.

Figuur 10. Woningen en winkels aan het Plein 1944 van architect R.G. Rodenburg, kort na de oplevering in 1951 (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen).

Figuur 11. Etagewoningen uit 1958/1960 aan de Venusstraat, de Plutostraat en de Neptunusstraat, gebouwd naar ontwerp van de architecten H. Reuser en R.G. Rodenburg (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen)

2.5 Latere wijzigingen

Aan de stedenbouwkundige opzet hebben geen wijzigingen plaatsgevonden. Op het gebied van de architectuur verkeren de flats van Woonwaarts aan de buitenzijde nog in grotendeels oorspronkelijke staat. De belangrijkste wijziging betreft de kleurstelling van de (prefab) gevelpanelen (van donker naar wit) en voordeuren (van wit naar rood). De flats van Talis hebben meer veranderingen ondergaan. Hier is de betegeling van de buitengevels vervangen door een vlakke beplating in afwisselend rood-roze en lichtblauw. De prefabpanelen zijn hier grijs. Tevens zijn de ingangsportalen gewijzigd. Deze zijn vervangen door kleine uitbouwtjes die in de oksel van het trappenhuis en de zijgevel geplaatst zijn.

Kozijnen en ramen zijn zowel bij Woonwaarts als Talis vervangen met behoud van de oorspronkelijke indeling, en in het geval van Woonwaarts ook het type (tuimelramen).

De inrichting van de openbare ruimte heeft beperkte wijzigingen ondergaan. Veel gemeenschappelijke tuinen zijn in de basis nog hetzelfde: ze bestaan uit gras, struiken en bomen. Sommige binnentuinen kennen minder beplanting dan andere en maken daardoor een wat schralere indruk. Soms is er wat van de tuinen afgesnoept om extra parkeerplaatsen aan te leggen, zoals aan de Balladestraat.
Veel bomen hebben inmiddels een volwassen leeftijd bereikt. In enkele tuinen zijn speelvoorzieningen aangebracht.

3 Huidige situatie

3.1 Ruimtelijke structuur

3.1.1 Blokken Woonwaarts

De maisonnettes van Woonwaarts beslaan zeven bouwblokken, waarvan er vijf in een strokenverkaveling opgesteld staan. Zij worden aan weerszijden begrensd door de Symfoniestraat en Balladestraat, waaraan zich ook de entrees bevinden. De Symfoniestraat heeft een meer doorgaand karakter dan de Balladestraat en is derhalve ook iets breder van opzet, met meer parkeerruimte en een dubbele in plaats van een enkele bomenrij. De garages onder de maisonnettewoningen zijn bereikbaar via kleine hellingbanen aan de zijde van de Balladestraat. Aan de kant van de Symfoniestraat zijn de garages dankzij trappen en keermuurtjes alleen toegankelijk voor fietsers en voetgangers.
De blokken die in strokenbouw staan vormen samen met de groene binnentuinen een helder stedenbouwkundig ensemble. Aan de noordkant wordt dit beëindigd door de bebouwing rond het centrum van de wijk, die deels in hoogbouw is uitgevoerd.
Het zesde blok staat haaks op de voornoemde vijf en is met de galerijzijde naar de Symfoniestraat gekeerd. Het zevende blok staat hier weer haaks op en is met de balkonzijde naar de Serenadestraat gekeerd. Deze twee blokken delen één royale groenaanleg, waardoor ook zij samen een soort eenheid vormen. Het zevende blok dient tevens als beëindiging van de wijk.

Figuur 12. Strokenbouw langs de Balladestraat met op de achtergrond hoogbouw bij het wijkcentrum.

Figuur 13. Woonwaarts-bouwblok langs de Serenadestraat.

3.1.2 Blokken Talis

De blokken van Talis staan grotendeels langs de Otto C. Huismanstraat: een drietal staat er dwars op en één blok staat parallel aan de straat. Langs de Nocturnestraat staan nog twee blokken, beide dwars op de straat. De blokken zijn omzoomd door groen, maar dit heeft door de stedenbouwkundige opzet een meer gedeeld en openbaar karakter, ook omdat er (voet)paden doorheen lopen. De blokken van Talis staan vlakbij de Nocturneflat, die door zijn hoogte de grens van de wijk duidelijk markeert (net als de Aubadeflat in het oosten van de wijk en de Maaswaalstaete in het noorden). De Otto C. Huismanstraat is de entree van de wijk; het oostelijk deel heeft daarmee grote betekenis voor het verkeer. Ter plaatse van de blokken van Talis vormt de weg echter een rustige, ruime woonstraat, met een parallel gelegen waterpartij met brede groene oevers. Ook de overige straten rond deze blokken hebben een rustig woonkarakter.

Figuur 14. Talis-blokken langs Otto C. Huismanstraat.

Figuur 15. Talis-blok en rechts de Nocturneflat, visuele markering van de rand van de wijk.

3.2 Architectuur

De hoofdvorm van de blokken is rechthoekig. De blokken zijn langgerekt met twee trappenhuizen aan beide uiteinden die iets lager zijn dan de woonverdiepingen. Het CV-kanaal is juist iets hoger. Aan lange kanten bevinden zich aan de ene kant de half verdiepte garages en galerijen, aan de andere kant de balkons, die half verhoogd zijn. Daardoor lijken de blokken aan deze kant te ‘zweven’ boven het maaiveld. De woningen hebben één toegang tot de galerij en één balkon, ter hoogte van de onderste woonverdiepingen. Zowel de galerijen als balkons zijn dus om-en-om geplaatst.

De entrees en trappenhuizen zijn in baksteen opgemetseld en hebben een bescheiden vormgeving. De blokken van Talis hebben bij renovaties een kleine uitbouw gekregen op de begane grond in de oksel van het trappenhuis en de zijgevel; hier is de entree naar toe verplaatst. De uitkragende delen (balkons en galerijen) worden gedragen door afgeschuinde betonnen dragers. De balustrades zijn van metaal en hebben eenvoudige vormen. Voor de daglichttoetreding in het trappenhuis zijn glazen bouwstenen en afgeschuinde ramen gebruikt (blokken Woonwaarts) of licht verspringende vensters (blokken Talis).

De bescheiden vormgeving zet zich door in de gevels van de woningen, waarin gevelhoge witte puien voorzien van ramen en deuren afgewisseld worden met vlakken waarin kleine lichtgrijze tegeltjes zijn aangebracht (bij de blokken van Talis niet meer zichtbaar/aanwezig). Kozijnen en ramen zijn geheel vernieuwd, bij de blokken van Westwaarts zijn daarbij de oorspronkelijke kantelramen in vernieuwde vorm teruggekomen. De blokken van Talis hebben kiepramen. De garages hebben nog de oorspronkelijke houten dubbele deuren.

Figuur 16. Gevels aan de balkonzijde, met hoge puien en platen afgewisseld met tegels in grijstinten.

Figuur 17. Galeriizijde met halfverdiepte garages; vooraan trappetje voor fietsers en voetgangers.

Figuur 18. Aan de balkonzijde zweven de blokken als het ware boven het maaiveld. Detail met uitkragende betonnen delen, eenvoudige balkonhekken en tegelbekleding.

3.3 Openbare ruimte

De straten hebben een standaard inrichting met asfalt en klinkers voor de rijwegen en betontegels voor de stoepen. De (binnen)tuinen van de blokken van Westwaarts kenmerken zich door een royaal groene karakter. Diverse bomen hebben hier dankzij de beschikbare groeiruimte een behoorlijk formaat gekregen, veel groter dan de straatbomen. Zowel in- als uitheemse bomen zijn toegepast, met soms extra sierwaarde, waaronder zilverlindes, rode esdoorn, amerikaanse eik en kaukasische vleugelnoot. De bomen leveren een belangrijke bijdrage aan de groenvoorziening in dit deel van de wijk. De groenaanleg rond de blokken van Talis maakt een soberdere indruk. Het aandeel grote bomen is kleiner, sommige tuinen bestaan enkel uit gras met enkele heesters en bomen aan de rand.

Figuur 19. Binnentuin Woonwaarts-blok met gazons, heesters en met grotendeels volwassen bomen.

Figuur 20. Sommige bomen in de Woonwaarts-binnentuinen hebben een beeldbepalende betekenis voor de omgeving.

Figuur 21. De binnentuinen van de Talis-blokken hebben door de aanwezigheid van onder meer wandelpaden een wat meer openbaar karakter, de inrichting is eenvoudiger met minder bomen en struiken.

4 Waardering

Waardering op stedenbouwkundig niveau: hoog voor het gedeelte strokenbouw langs de Symfoniestraat/Balladestraat, verder middelhoog

- De wijk Neerbosch-Oost is gemiddeld representatief voor het stedenbouwkundig ideaal van de wederopbouw: gebaseerd op de wijkgedachte, hiërarchische opgebouwd op basis van verkeerskundige principes en met een afwisseling tussen woningtypes en bouwhoogtes.
- De wijk vormt als geheel een voorbeeld van een ‘satellietwijk’ met een centrale voorzieningenstrook en omliggende woonbuurten.
- De verkaveling is orthogonaal en gebaseerd op ritme, herhaling op de kleine schaal en afwisseling op de grotere schaal. Bij de uitwerking van de zuidwestelijke buurt is de oorspronkelijke streng op herhaling gebaseerde compositie losgelaten. Ter hoogte van de in strokenbouw opgestelde Woonwaarts-blokken is dit principe nog wel goed te ervaren.
- De plaatsing van de bouwblokken in relatie tot groen en infrastructuur is voor de in strokenbouw opgestelde blokken van Woonwaarts kenmerkend, waarbij de middelhoogbouw haaks op de wegen staat en gecombineerd is met binnentuinen.
- Voor de overige blokken, die in wat vrije configuraties opgesteld staan, geldt dat met name de relatie met het omliggende groen kenmerkend is.
- De Nocturneflat sluit de wijk visueel en fysiek af richting het westen. Deze benadrukt hij de overgang van woongebied naar de open ruimte langs het Maas-Waalkanaal. De flat past binnen het ontwerpprincipe om in elke wijk een aantal hoogteaccenten op strategische plekken te plaatsen.

Waardering op architectonisch niveau: middelhoog

- De woningblokken zijn ontworpen in functionele, sobere stijl, typerend voor het functionalisme.
- De toepassing van de maisonnettetypologie (gestapelde eengezinswoningen met eigen interne trap) is representatief voor vernieuwende woningontwerpen in de naoorlogse periode.
- Het gebruik van systeembouw (arbeidsbesparende gietbouw met prefabpanelen) illustreert de technologische en industriële vernieuwing in de volkshuisvesting.
- De gevels tonen nog deels hun oorspronkelijke ritmiek en geleding, hoewel door wijzigingen in de kleurstelling de zeggingskracht is verminderd. De materialisatie en hoofdvorm is bij de blokken van Talis op diverse onderdelen gewijzigd.
- De ontwerpen zijn voorbeelden van het werk van architect R.G. Rodenburg, een lokale architect die met name bekend is van diverse wederopbouwpanden in het stadscentrum van Nijmegen en enkele woningbouwprojecten.

Waardering op het gebied van inrichting van de openbare ruimte/groen

- De openbare ruimte rond de blokken is ontworpen als (semi-)collectief groen en speelt een belangrijke rol in de wijkbeleving.

- De binnentuinen van Woonwaarts hebben een volwassen beplanting met diverse grote bomen, die een betekenis hebben voor de beeldkwaliteit.
- Bij de Talis-blokken is de groeninrichting soberder. Deze heeft een meer openbaar/gedeeld karakter door de aanwezigheid van doorlopende paden en speelplaatsen.
- Ondanks de wijzigingen zijn de basisprincipes grotendeels intact, met een nog goed afleesbare relatie tussen het groen, de bouwblokken en de grotere stedenbouwkundige structuur.

5 Conclusie en aanbevelingen

De dertien bouwblokken met maisonnettes in Neerbosch-Oost (rond de Otto C. Huismanstraat en Balladestraat) vormen een herkenbaar en vrij gaaf bewaard ensemble uit de late wederopbouwperiode. Op cultuurhistorisch niveau zijn diverse waarden aanwezig. De blokken illustreren de toepassing van systeembouw en de maisonnettetypologie, ingebed in een stedenbouwkundig plan dat voortkomt uit de opvattingen over volkshuisvesting tijdens de wederopbouwperiode.

Tijdens de uitwerking van dit plan werd de oorspronkelijk heldere stedenbouwkundige opzet deels losgelaten. Hierdoor ontstond op sommige plekken een meer gemengde en ad hoc-achtige inpassing van bebouwing dan aanvankelijk beoogd. Hoewel de orthogonale structuur grotendeels behouden bleef, raakte de stedenbouwkundige logica op diverse punten verzwakt. De strokenverkaveling langs de Balladestraat vormt hierop een positieve uitzondering en maakt de oorspronkelijke bedoelingen afleesbaar.

De samenhang met de groene binnentuinen en de relatie tot zowel laag- als hoogbouwelementen – zoals het wijkcentrum en de Nocturneflat – geven de blokken ruimtelijke en stedenbouwkundige betekenis. Tegelijkertijd zijn onderdelen aangepast of verarmd, met name bij de Talis-blokken. Toch bieden zij een representatief venster op de naoorlogse ontwikkelingen van de volkshuisvesting in Nijmegen.

Aanbevelingen

- Overweeg of (gedeeltelijke) renovatie of herontwikkeling binnen de bestaande bouwstructuur mogelijk is, met behoud van de stedenbouwkundige hoofdopzet en karakteristieke (groen)elementen. Dit geldt in het bijzonder voor de vijf in strokenbouw opgestelde en goed bewaarde Woonwaarts-blokken.
- Streef bij herontwikkeling naar behoud van de orthogonale stedenbouwkundige structuur, de principes ten aanzien van herhaling en afwisseling, de samenhang tussen bebouwing en groen en de op ritme en helderheid gebaseerde verkavelingsvormen.
- Zoek bij nieuwbouw naar mogelijkheden tot integratie of herinterpretatie van de oorspronkelijke architectonische principes, om deze herkenbaar te houden en om aan te sluiten bij de omringende architectuur.
- Zorg dat de betekenis van de hoogbouw in het wijkcentrum en die van de Nocturneflat als landmark overeind blijft.

Literatuur

Blom, A. e.a. 2004. De typologie van de vroeg-naoorlogse woonwijken. Zeist.

Van Meijel, L. 2005. Quickscan waardering naoorlogse woonwijken. Ede.

Websites/Digitale bronnen

https://woneninnijmegen.blog/architect-rodenburg/

Overzicht van figuren, tabellen, bijlagen en appendices

Figuren:

Figuur 1. Aanduiding plangebied (rood) en de wijk Neerbosch-Oost (blauw). Inzet: ligging in Nederland (ster). 7
Figuur 2. Eigenaren van de woningen (beide woningcorporaties) (bron: aangeleverd door opdrachtgever). 8
Figuur 3. Ontwerp voor Neerbosch-Oost uit 1962-1963. Regionaal Archief Nijmegen, archiefnr. 1216, inv. nr. 2043. 11
Figuur 4. Ontwerp van Neerbosch-Oost, 1966. Regionaal archief Nijmegen, archiefnr. 1216, inv. nr. 2738-1. 12
Figuur 5. Wijkrand met maisonnettewoningen en hoogbouwflat (Nocturneflat) in Neerbosch-Oost (bron: Beeldbank Regionaal Archief Nijmegen) 14
Figuur 6. Ontwerptekening voor 120 maisonnettewoningen (1966) van architect R.G. Rodenburg. Het gaat om woningen die nu van Talis zijn. De woningen van Woonwaarts kregen een iets smallere entreepartij, ook de vensterpartij daarboven zou wat smaller worden. Verder was het ontwerp identiek (bron: Regionaal Archief Nijmegen, inv. nr. 1054, archiefnr. 6266). 16
Figuur 7. De maisonnettewoningen van Talis gezien vanaf de Otto C. Huismanstraat omstreeks 1972. Door de kleurstelling was het ritme in de gevel voorheen groter dan nu (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen). 17
Figuur 8. Volgens het oorspronkelijke plan voor Neerbosch-Oost zou in elke buurt middelhoogbouw in strokenbouw neergezet worden; dit is slechts op 2 plaatsen gebeurd, waaronder binnen het onderzochte gebied langs de Balladestraat (woningen Woonwaarts) (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen). 17
Figuur 9. Eenvoudig ingerichte binnentuin. Heesters onttrekken de blinde gevel van de onderbouw aan het zicht. Wandelpaden ontbreken, het groen was vooral om naar te kijken (bron: Beeldbank Regionaal Archief Nijmegen). 18
Figuur 10. Woningen en winkels aan het Plein 1944 van architect R.G. Rodenburg, kort na de oplevering in 1951 (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen). 20
Figuur 11. Etagewoningen uit 1958/1960 aan de Venusstraat, de Plutostraat en de Neptunusstraat, gebouwd naar ontwerp van de architecten H. Reuser en R.G. Rodenburg (bron: beeldbank Regionaal Archief Nijmegen) 20
Figuur 12. Strokenbouw langs de Balladestraat met op de achtergrond hoogbouw bij het wijkcentrum. 22
Figuur 13. Woonwaarts-bouwblok langs de Serenadestraat. 23
Figuur 14. Talis-blokken langs Otto C. Huismanstraat. 24
Figuur 15. Talis-blok en rechts de Nocturneflat, visuele markering van de rand van de wijk. 24
Figuur 16. Gevels aan de balkonzijde, met hoge puien en platen afgewisseld met tegels in grijstinten. 25
Figuur 17. Galeriizijde met halfverdiepte garages; vooraan trappetje voor fietsers en voetgangers. 26
Figuur 18. Aan de balkonzijde zweven de blokken als het ware boven het maaiveld. Detail met uitkragende betonnen delen, eenvoudige balkonhekken en tegelbekleding. 26
Figuur 19. Binnentuin Woonwaarts-blok met gazons, heesters en met grotendeels volwassen bomen. 27
Figuur 20. Sommige bomen in de Woonwaarts-binnentuinen hebben een beeldbepalende betekenis voor de omgeving. 28
Figuur 21. De binnentuinen van de Talis-blokken hebben door de aanwezigheid van onder meer wandelpaden een wat meer openbaar karakter, de inrichting is eenvoudiger met minder bomen en struiken. 28